

ZASTO BIOLOŠKI »MONITORING« ?

T. Beritić

Institut za medicinska istraživanja i medicinu rada, Zagreb

Mislim da se borba protiv tuđica, upravo u najugroženijem, stručnom jeziku, mora temeljiti na razumnom pristupu, negdje na opreznoj i podjednakoj udaljenosti i od krutih jezičnih čistunaca koji ne vide struku nego samo jezik, i od onih bezobzirnih stručnjaka koji doista olako unose svašta nepotrebno u svoj stručni jezik. Budući da je tehnički razvoj civilizacije mnogo brži od prirodnog razvoja jezika, očito je da treba dopustiti ulaz svakoj tuđici koja nema svoje točne istoznačnice (ekvivalenta) u narodnom jeziku, ali isto tako i spriječiti ulaz posve suvišnima, dakle onima koje ne bogate već upravo osiromašuju vlastiti jezik. Posebna značajka poslijeratnog vremena je gotovo neograničeno dopuštanje ulaza mnogobrojnim anglicizmima, od kojih je dobar dio posve suvišan. Jedva smo se donekle oslobodili germanizama, a sada sve vrvi od anglicizama.

Kada stručnjak na nekom području preuzme naziv iz nekog tuđeg jezika za neki pojam kojim svakodnevno barata a da i ne pokuša naći prikladan naziv na svom jeziku, onda to znači da se on ili istom negdje u stranoj literaturi ili u stranom svijetu prvi put susreo s tim pojmom, ili da ga sâm sasvim ne razumije. Istina, možda taj stručnjak uopće ne poznaje ni domet vlastitog jezika što je, nažalost, vrlo česta pojava kod današnjih intelektualaca.

Tako je to, između ostalog, i s izrazom »biološki monitoring«, s kojim se mi u medicini rada u posljednje vrijeme sve češće susrećemo u govoru i pisanju. Jedan se suradnik medicine rada najednom oduševio izrazom »biološki monitoring«. Makar dopušta, u akademskoj diskusiji, da ja možda imam pravo kada mu savjetujem da taj izraz zamijeni izrazom »biološko nadziranje«, on »ipak« — kaže — »fino osjeća (i pri tom se pomaže skupljenim prstima jedne ruke) da je monitoring nešto drugo, suptilnije« — tvrdi — »nego »nadziranje«.

— Zar vam to »nadziranje« ne zvuči malo priprosto, pregrubo, neiznijansirano, neizbalansirano?

— Ne, nikako ne — rekoh — dapače, »nadziranje« mi se čini boljim, specifičnijim i jasnijim izrazom od vašeg, doduše uvoznog, ali nepotrebnog, »monitoringa«.

Moj me sugovornik gotovo sa žaljenjem promatra vjerojatno uvjeren da sam, eto, u tome zastario, pa me pokušava podučiti kako već »svi vani« govore »monitoring«. Ali ja se ne dam i uporno branim »nadziranje«. Tvrdim da je izraz »biološko nadziranje« čak i onom našem stručnjaku koji dobro vlada engleskim razumljivije od izraza »biološki monitoring«. Taj je samo nepotrebno pomodarstvo.

— Pazite, mnogi naši slušatelji i čitatelji neće razumjeti taj izraz.

— To je njihov problem!

— Nemate pravo. Pisanju je svrha prijenos, »transfuzija«, jasnih misli iz jednog mozga u drugi. Zašto onda neki izraz ne bi bio odmah jasan i razumljiv? Da se objavi neka istina, ne treba se služiti pomodarskim tuđicama kojima je često jedina svrha da posvjedoče o međunarodnim vezama autora.

Ja uporno ostadoh kod »nadziranja«, a moj sugovornik kod »monitoringa«. I »monitoring« je, čini se, pobijedio, bar u prvom poluvremenu, bar za sada dok prave brige o stručnom jeziku još nema. Tako se polagano, ali sigurno osiromašuje vlastiti stručni jezik: ne damo da u njega uđe naš domaći, jednostavan i jasan stručni izraz, nevozni proizvod, koji zbog neupotrebe ili premale upotrebe novi naraštaji sve manje poznaju, onda im postaje »stran«, zatim im zvuči arhaično dok ga konačno posve ne napuste i praktički izbace iz svog govornog i pisanog jezika.

Koje je porijeklo riječi »monitoring« i kakav joj je status u drugim jezicima? Iako je naši pisci preuzimaju iz engleskog jezika, treba odmah kazati da ta riječ kao prava imenica ne postoji u engleskom jeziku. Postoji imenica »monitor«, a tek u ponekom rječniku i glagol »to monitor« (»act as a monitor«, 1) od kojeg je, dakle, moguće napraviti i glagolsku imenicu. U našem *Filipoviću* (2) nema glagola »to monitor« nego samo imenica »monitor«.

Riječ »monitor« izvedena je iz latinskog glagola »monere« što znači »opominjati«, »savjetovati«. *Divkovićeve* Latinski rječnik (3) sadrži i latinsku imenicu »monitor« s prijevodom »opominjač« i »savjetnik«. U *Weekleyevom* Engleskom etimološkom rječniku (4) nema, razumije se, posve nove riječi »monitoring«, već samo »monitor«. *Hornbyjev* Oxfordski rječnik (5) kod riječi »monitor« daje nekoliko značenja, među kojima je to »osoba ili naprava za slušanje i izvještavanje odnosno za otkrivanje radioaktivnosti odnosno lansiranje raketa«. Ni u tom rječniku nema oblika »monitoring«. Ni u velikom međunarodnom *Websterovom* rječniku iz 1961. godine (1) nema riječi »monitoring«, a nema je čak ni u jednom od većih Rogeta (sinonimnih rječnika) (6). U *Schöffler-Weisovom* Englesko-njemačkom rječniku (7) se »monitoring« prevodi na njemački kao »das Überwachen« od istoimenog glagola koji naš *Hurm* (Njemačko-hrvatski rječnik) (8), prevodi, između ostalog, i »bdjeti nad nečim«, »nadgledati«, »nadzirati«.

U našoj Općoj enciklopediji (9) su za riječ »monitor«, nakon prijevoda latinske riječi u naše riječi »savjetnik« i »opominjač«, navedena dva različita pojmovna značenja: 1. (koje skraćujem) »Oklopni priobalni ratni brod koji daje podršku vojnim obalnim operacijama«. Taj je naziv dobio to značenje samo po tome što je prvi takav američki ratni brod slučajno nosio ime »Monitor«. 2. Drugo je značenje (doslovce) »mjerni uređaj za nadzor nekog procesa koji kontinuirano registrira fizikalne veličine«. Već je tu, dakle, u toj točnoj definiciji upotrijebljena riječ »nadzor«. Ako se nova engleska riječ »monitoring« u smislu tog drugog značenja iz enciklopedije preoblikuje u glagolsku imenicu trajnog »kontinuiranog« oblika, dobije se točni ekvivalent — »nadziranje«. Ako je, dakle, monitor ukratko »uređaj za nadzor«, onda je monitoring posve jednostavno — »nadziranje«.

Veliki, pa i neki mali ali svog jezika svjesni narodi makar su pod istim pritiskom uguravanja anglicizama, većinom nisu preuzeli tu riječ. U starim njemačkim rječnicima nema, razumije se, riječi »monitor«, dok je moderni *Wahrigov* rječnik (10) unio »Monitor« ali samo kao »Hilfslehrer, Repetitor«, odnosno »kleines Kriegsschiff...«, »Prüfeinrichtung bei Fernsehsendungen...« itd. Medicinskog značenja nema.

Romanski jezici imaju »monitor« i u rječniku, talijanski (11) i španjolski (12) npr. kao autohtonu, dok je Francuzi (13) smatraju tuđicom (»mot anglo-américain«). U talijanskom rječniku Garzanti (11) riječ »monitore« se tumači kao »ogni apparecchio... che permetta di sorvegliare...« (»svaka naprava koja dopušta nadziranje...«). U velikom francuskom Lexisu (Larousse, 13) navedeni su i »monitor« i »moniteur«, pa čak i »monitoring«, ali uvijek, kako je već rečeno, s naznakom da je ta riječ engleskog porijekla. Za »monitoring« prvo tumačenje (pod 1.) daje se s oznakom »méde«. Kako je to jedna od najboljih i najmodernijih definicija, a neposredno uključuje i medicinsko značenje, potrebno je i nju doslovce navesti: »Ensemble des méthodes de surveillance, de controle et d'analyse immédiate de données physio-pathologiques« (»Skup metoda za nadziranje, kontrolu i neposrednu analizu patofizioloških podataka«). Poznato je da se u tom francuskom rječniku za svaku riječ naznačuje i godina registriranog početka upotrebe pa se za »monitoring« kaže »oko 1970. godine«. Prema svemu tome očito je da je to — za filološke razmjere — posve nova riječ.

Razumije se da nitko od nas nema niti bi mogao imati išta protiv kada se u engleskom tekstu upotrijebi izraz »biological monitoring«. Taj je meni osobno čak i draži od njihovog »biological (ili medical) surveillance« koji se također često susreće. Priznajem, draži mi je zato što mi je lakše izgovoriti engleski »monitoring« nego anglicizirani »surveillance« (otprilike: servéjens). Međutim, njihova alternativna upotreba u stručnom tisku ipak ide gotovo do sinonimnog značenja o čemu svjedoče mnogi naslovi iz engleske literature. Evo samo dva što mi slučajno dođoše pod ruku u ovoj, 1983. godini. Belgijanac *Lauverys* (14) piše nedavno na engleskom članak o zdravstvenom nadziranju kod tetraklor-

etilena («Health Surveillance of Workers Exposed to Tetrachloroethylene in Dry-Cleaning Shop»). U tom se članku kao deskriptori («Key words») daju, između ostalog, i izrazi »Personal monitoring« i »Biological monitoring«. Amerikanci *Bond i suradnici* (15) su upravo objavili članak o rezultatima nadziranja kod ekspozicije TCDD-u («Medical and morbidity surveillance findings among employees potentially exposed to TCDD») pa navode da od 1967. godine kontinuirano prate odgovarajuće nalaze »from the routinely administered medical surveillance examination«, što bi medicinari koji poznaju te pojmove slobodno preveli: »iz rutinskog medicinskog nadziranja« ili još slobodnije: »iz kontrolnih medicinskih pregleda«. Prema tome, dakle, medicinski obrazovani stručnjak kada obavlja nadziranje, nazivlje to na engleskom ili novim izrazom »monitoring«, ili starim klasičnim izrazom »surveillance«. Zašto bi se, međutim, naš stručnjak u hrvatskom govoru ili pisanju trebao služiti bilo kojim tuđim izrazom kada provodi svoj medicinski nadzor ili nadziranje?

Budući da se u tumačenju monitora ili monitoringa mnogi engleski i francuski rječnici služe upravo imenicom »surveillance« (Talijani galicizmom »sorveglianza«) — makar je još ne navode kao službeni sinonim — dobro je podsjetiti se kako je ta riječ nastala, jer je njezino nastajanje filološki (gotovo bi trebalo dodati i »filogenetski«) potpuno istovjetno nastajanju našeg slavenskog »nadziranja« pa i njemačkog »Ueberwachung« i »Ueberwachen«. Te su kovanice u svim navedenim primjerima nastale na isti način, postavljanjem istog prefiksa na »stanje budnosti«. Prefiks »sur-« svjedoči da je engleska riječ »surveillance« francuskog porijekla, jer prijedloga »sur« (iznad, nad) nema u engleskom jeziku; drugog dijela kovanice («-veillance») nema ni u francuskom kao imenice, nego samo kao glagola »veiller« koji u prvoj verziji znači »ostati budan za vrijeme noći« (od latinskog »vigilare«, bdjeti, stražariti), a u drugoj »bdjeti nad nečim«, »nadzirati«. Imenicu »surveillance« preuzeli su Englezi u točnom značenju, a kada pokušavaju stvoriti vlastiti ekvivalent, čine to i opet s pomoću prefiksa istog značenja »over-« (sur, über, nad) pa kao prvo značenje Webster (1) daje slabi i malo upotrebljavani ekvivalent »oversight«. Nama je Slavenima to već davno i dobro uspjelo: u ruskom jeziku koji, rekli bismo, nastavlja tradicije staroslavenskog, surveillance se prevodi kao »nadzor«. Hrvatskosrpski glagol »nadzirati« s naglašenom trajnošću akcije istodobno i bespriječno izražava i svrhu akcije. »Nadziranje« je, dakle, i filološki potpuno opravdana riječ pa se i bespriječno uklapa u izraz »biološko nadziranje«.

Da zaključim: vrlo je korisno što znamo dostatno engleski da razumijemo i novi engleski izraz »monitoring«; vrlo je dobro što ćemo ga u stručnom sporazumijevanju s drugim narodima na engleskom, znati na pravom mjestu upotrijebiti; nipošto, međutim, nije dobro što taj izraz nepotrebno unosimo u naš jezik koji već davno ima riječ posve istog značenja — »nadziranje«.

Obranimo se od uljeza, nepotrebnih tuđica! Učinimo to dok još nije kasno!

Literatura

1. *Neilson, W. A., Knott, T. A., Carhart, P. W. (urednici): Webster's New International Dictionary of the English Language, II izd., Merriam Co., Springfield, Mass., 1961.*
2. *Filipović, R. i sur.: Englesko-hrvatskosrpski rječnik, V izd., Zora, Zagreb, 1970.*
3. *Divković, M.: Latinsko-hrvatski rječnik za škole, III izd., reprint, Zagreb, 1980.*
4. *Weekley, E.: An Etymological Dictionary of Modern English, Vol. II., Dover, New York, 1967.*
5. *Hornby, A. S.: Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English, Oxford University Press, Oxford, 1977.*
6. *Dutch, R. A.: Roget's Thesaurus of English Words and Phrases, Longman University Press, Oxford, 1977.*
7. *Weis, E.: Schöffler-Weis Wörterbuch der englischen und deutschen Sprache, I. Englisch-Deutsch, Klett, Stuttgart, 1967.*
8. *Hurm, A.: Njemačko-hrvatskosrpski rječnik, II. izd., Školska knjiga, Zagreb, 1959.*
9. *Opća enciklopedija Jugoslavenskog leksikografskog zavoda, knjiga 5, Zagreb, 1979.*
10. *Wahrig, G.: Deutsches Wörterbuch, Bertelsmann Lexikon Verlag, Berlin-München, Wien, 1975.*
11. *Dizionario Garzanti della lingua italiana, XVII izd. Milano, 1976.*
12. *Diccionario general ilustrado de la lengua española, Bibliograf, Barcelona, 1973.*
13. *Lexis dictionnaire de la langue française, Larousse, Paris, 1975.*
14. *Lauwerys, R., Herbrand, J., Buchet, J. P., Bernard, A., Gaussin, J.: Health Surveillance of Workers Exposed to Tetrachloroethylene in Dry-Cleaning Shops. Int. Arch. Occup. Environ. Health, 52 (1983) 69—77.*
15. *Bond, G. G., Ott, M. G., Brenner, F. E., Cook, R. R.: Medical and morbidity surveillance findings among employees potentially exposed to TCCD.. Br. J. Ind. Med., 40 (1983) 318—324.*